مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی
شماره‌های ۹ و ۱۰، آذر و دی ۱۳۹۰، صفحات ۱۹۶- ۱۹۱

گزارش

بررسی عملکرد طرح گسترش بنگاه‌های کوچک اقتصادی

دفتر تحقیقات و سیاست‌های بخش‌های تولیدی

زهره مدرسی عالم[۱]

مقدمه

ایجاد و گسترش کسب و کار در مقیاس کوچک همواره از راهبردهای مؤثر در رفع بیکاری و ایجاد اشتغال در کشور می‌باشد. بیش از ۵۰ درصد از بنگاه‌های اقتصادی در دنیا بنگاه‌های کوچک و متوسط هستند که قادرند بین ۵۵ تا ۹۹ درصد تولید ناخالص داخلی کشورها را تولید نمایند.

در ایران واحدهایی که کمتر از ۹۹ نفر کارمند و کارگر داشته باشند، جزء بنگاه‌های کوچک و متوسط طبقه‌بندی می‌شود که براساس این تقسیم‌بندی بیش از ۹۴/۵ درصد بنگاه‌های اقتصادی کشور جز بنگاه‌های کوچک و متوسط بشمار می‌آیند، لذا با توجه به مراتب ذکر شده اهمیت بنگاه‌های کوچک اقتصادی زودبازده در کشور بصورت یک سیاست جدی مورد توجه قرار گرفت تا این‌که طرح گسترش بنگاه‌های کوچک زودبازده و کارآفرین در دولت هشتم مطرح شد و آیین‌نامه اجرایی آن با هدف سازماندهی فعالیت‌ها و حمایت‌های دولت در زمینه گسترش بنگاه‌های یادشده به منظور دستیابی به توزیع عادلانه منابع مناطق مختلف کشور به ویژه مناطق محروم، رشد تولید و صادرات غیرنفتی، تقویت محرک‌اقتصادی، افزایش‌کارایی تسهیلات‌بانکی، تقویت‌کارآفرینی و اشتغالزایی و افزایش فرصت‌های شغلی به تصویب رسید و از اسفندماه سال ۱۳۸۴ به اجرا درآمد. در گزارش حاضر سعی شده عملکرد آیین‌نامه اجرایی فوق با عنایت به هدف اشتغالزایی آن مورد مطالعه قرار گیرد.

۱. رئیس گروه مطالعات و سازمان‌های اقتصادی بین‌المللی. zmodaresi@yahoo.com

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

عملکرد طرح گسترش بنگاه‌های کوچک اقتصادی زودبازده و کارآفرین

عملکرد آیین‌نامه اجرایی طرح گسترش بنگاه‌های کوچک زودبازده و کارآفرین طی سال‌های (۱۳۹۰-۱۳۸۴) به تفکیک سال‌ها در جدول (۱) آورده شده است. همان‌طورکه در این جدول مشاهده می‌شود در سال‌های (۱۳۸۴ - ۱۳۹۰/۵/۱۲) به ترتیب تعداد ۲۸۱۰۵، ۲۲۰۹۳، ۱۸۱۶۱، ۳۰۴۲۶۶، ۷۶۱۶۶۵، ۳۷۳۹۶ و ۶۷۶۲ فقره با مبلغ ۳۲۵۱، ۹۲۴۹۷، ۱۱۰۲۴۸، ۲۵۷۵۴، ۱۴۰۳۷، ۱۴۵۴۶ و ۳۰۴۵ میلیارد ریال منجر به عقد قرارداد گردیده و از لحاظ مبلغ پرداختی به ترتیب ۱۹۱۷، ۶۸۵۶۹، ۹۸۲۴۷، ۳۲۰۷۵، ۱۷۵۲۳، ۱۵۷۶۶ و ۲۹۵۹ میلیارد ریال به متقاضیان پرداخت شده است. همچنین، تعداد طرح‌های به بهره‌برداری رسیده به‌ترتیب ۵۷۹۱، ۱۸۹۸۴۳، ۲۱۴۴۵۰، ۲۰۷۸۵، ۳۷۸۶، ۱۶۳۷ و ۵۶ فقره و تعداد اشتغال ایجاد شده ۱۰۴۴۰، ۲۲۴۰۲۸، ۳۰۳۵۱۲، ۷۸۴۱۰، ۳۱۹۲۹، ۱۴۱۶۸ و ۲۱۱ نفر می‌باشد. شایان ذکر است که در بررسی آمار عملکرد طرح مذکور سه نکته به شرح ذیل قابل تأمل است:

- از سال ۱۳۸۷ در راستای سیاست‌های انقباضی اتخاذ شده توسط سوی بانک‌مرکزی در جهت کنترل و کاهش نقدینگی، روند اعطاء تسهیلات از سوی بانک‌ها به متقاضیان طرح‌های فوق با کاهش مواجه شده است.

- با مقایسه تسهیلات قراردادهای منعقد شده و تسهیلات پرداخت شده ملاحظه می‌شود که در سال‌های ۱۳۸۷، ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ مبلغ پرداخت شده به طرح‌ها بیش از مبلغ قراردادهای منعقد شده می‌باشد. دراین خصوص بنظر می‌رسد که یا بخشی از مبالغ پرداختی در این سال‌ها مربوط به قراردادهای منعقد شده در سال‌های قبل بوده و یا قبل از آنکه قراردادی منعقد شود مبلغ آن پرداخت گردیده است (که این احتمال نیز دور از انتظار نیست).

- مقایسه این ارقام با آمار ارائه شده در گزارشات قبلی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی در خصوص عملکرد اجرای آیین‌نامه بنگاه‌های کوچک زودبازده و کارآفرین نمایانگر تفاوت در برخی از ارقام است که از مهم‌ترین آنها می‌توان به اختلاف قابل ملاحظه تعداد اشتغال ایجاد شده اشاره نمود، به‌طوری‌که طبق گزارشات پیشین از ابتدای اجرای طرح (اسفند ۱۳۸۴) تا انتهای سال ۱۳۸۸ میزان اشتغال ایجاد شده در طرح‌ها حدود ۹۶۶ هزار شغل جدید گزارش شده است. در حالی‌که طبق گزارش اخیر تا مورخ ۱۳۹۰/۵/۱۲ حدود ۶۶۳ هزار نفر شغل ایجاد شده است. بنا به استناد کارشناسان وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی این اختلاف ناشی از شیوه ارائه آمارها از سوی استان‌ها می‌باشد. به‌طوری‌که پیش از این آمارهای دستی ارائه می‌گردید و اکنون آمار به روز و به صورت آنلاین در اختیار قرار می‌گیرد و چه بسا در آینده این عدم اختلاف پوشش داده شود.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

جدول ۱. عملکرد اجرای آیین‌نامه گسترش بنگاه‌های کوچک اقتصادی زود بازده و کارآفرین در سطح کشور به تفکیک سال‌های (۱۳۹۰/۵/۱۲-۱۳۸٤)

شرح	تعداد طرح‌های معرفی‌شده به بانک‌ها	تعداد اشتغال پیش‌بینی شده در طرح‌ها	تعداد طرح‌های تأییدشده از سوی بانک‌ها	تعداد قراردادهای منعقد شده توسط بانک‌ها	مبلغ قراردادهای منعقد شده با بانک‌ها	تعداد اشتغال پیش‌بینی شده درقراردادهای منعقده	مبلغ تسهیلات پرداخت شده به متقاضیان	تعداد طرح‌های‌به بهره‌برداری رسیده	تعداد اشتغال ایجادشده
	(فقره)	(نفر)	(فقره)	(فقره)	(میلیارد ریال)	(نفر)	(میلیارد ریال)	(فقره)	(نفر)
۱۳۸۴	۳۷۳۹۶	۱۷۳۴۴۴	۱۷۶۸۷	۱۵۱۹۵	۳۲۵۱	۶۱۳۰۴	۱۹۱۷	۵۷۹۱	۱۰۴۴۰
۱۳۸۵	۷۶۱۶۶۵	۲۲۰۶۲۶۶	۳۸۵۹۵۷	۲۹۲۸۱۷	۹۲۴۹۷	۷۵۶۰۶۲	۶۸۵۶۹	۱۸۹۸۴۳	۲۲۴۰۲۸
۱۳۸۶	۳۰۴۲۶۶	۱۱۳۰۹۹۰	۲۶۴۱۶۹	۲۶۷۶۴۱	۱۱۰۲۴۸	۶۹۹۷۶۹	۹۸۲۴۷	۲۱۴۴۵۰	۳۰۳۵۱۲
۱۳۸۷	۱۸۱۶۱	۱۲۷۳۸۷	۱۷۹۶۶	۲۳۶۹۸	۲۵۷۵۴	۱۰۳۷۴۷	۳۲۰۷۵	۲۰۷۸۵	۷۸۴۱۰
۱۳۸۸	۲۲۰۹۳	۱۰۵۱۸۶	۷۲۹۰	۶۴۷۵	۱۴۰۳۷	۵۱۷۱۶	۱۷۵۲۳	۳۷۸۶	۳۱۹۲۹
۱۳۸۹	۲۸۱۰۵	۲۱۴۵۸۴	۱۰۰۱۴	۸۳۴۹	۱۴۵۴۶	۶۵۷۲۷	۱۵۷۶۶	۱۶۳۷	۱۴۱۶۸
۱۳۹۰/۵/۱۲	۶۷۶۲	۵۹۸۴۴	۲۱۸۴	۱۴۵۶	۳۰۴۵	۱۵۰۱۸	۲۹۵۹	۵۶	۲۱۱
ازاسفند۱۳۸۴ الی ۱۳۹۰/۵/۱۲	۱۱۷۸۴۴۸	۴۰۱۷۷۰۱	۷۰۵۲۶۷	۶۱۵۶۳۱	۲۶۳۳۷۸	۱۷۵۳۳۴۳	۲۳۷۰۵۵	۴۳۶۳۴۸	۶۶۲۶۹۸

مأخذ: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

بررسی تحقق اهداف اشتغالزایی طرح گسترش بنگاه‌های کوچک اقتصادی زودبازده کارآفرین

با درنظرگرفتن ارقام جدول (۱) ملاحظه می‌شودکه در مجموع طی دوره ۱۳۸۴ تا مرداد ۱۳۹۰ حدود ۱۱۷۸ هزار طرح به بانک‌ها معرفی شده، حدود ۷۰۵ هزار طرح مورد تأیید بانک‌ها قرار گرفته و حدود ۶۱۵ هزار طرح (۸۷ درصد از کل طرح‌های تأییدشده بانک‌ها) به مبلغ ۲۶۳۳۷۸ میلیارد ریال با پیش‌بینی ۱۷۵۳ هزار فرصت شغلی منجر به عقد قرارداد گردیده است. همچنین معادل۷۱ درصد از کل طرح‌های منعقد شده (حدود ۴۳۶ هزار طرح) تاکنون به بهره‌برداری رسیده که منجر به ایجاد حدود ۶۶۳ هزار شغل جدید شده است.

شاخص‌های عملکرد که از آمار مربوط به دوره اسفند ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰/۵/۱۲ استخراج شده در جدول (۲) قابل مشاهده است. با توجه به آن می‌توان استنباط نمود که سرانه تسهیلات اعطاء شده برای ایجاد هر فرصت شغلی در قراردادهای منعقد شده با بانک‌ها حدود ۱۵۰ میلیون ریال می‌باشد. در این راستا، لازم به اشاره است که در طرح فوق پیش‌بینی شده بود تا پایان ۱۳۸۸ با ارائه حدود ۵۷۱ هزار میلیارد ریال برای بیش از ۳ میلیون و ۱۰۰ هزار نفر اشتغال ایجاد شود که به این ترتیب برای ایجاد هر شغل حدود۱۸۴/۲ میلیون ریال در نظر گرفته شده بود.

همچنین در ادامه بررسی جدول (۲) متوسط فرصت‌های شغلی ایجاد شده در طرح‌های به بهره‌برداری رسیده ۱/۵ نفر مشاهده می‌شودکه تقریباً نصف تعداد پیش‌بینی شده در قراردادهای منعقد شده با بانک‌ها

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

(۲/۸۵ نفر) می‌باشد. در واقع می‌توان گفت که صرفاً حدود ۵۰ درصد از اهداف اشتغالزایی پیش‌بینی شده در این طرح به تحقق پیوسته است. دراین خصوص نیز لازم به اشاره است که براساس سند توسعه اشتغال استان‌ها می‌بایست حدود ۲/۴۵ میلیون شغل با اجرای طرح مذکور ایجاد می‌شدکه به این ترتیب درصد پیشرفت اشتغال ایجاد شده در طرح‌های بهره‌برداری شده نسبت به سند مذکور ۲۷ و درصد پیشرفت اشتغال پیش‌بینی شده در طرح‌های منقعد گردیده نسبت به سند مذکور ۷۱/۶ میباشد.

جدول ۲. شاخص‌های عملکرد اجرای آیین‌نامه گسترش بنگاه‌های کوچک اقتصادی زودبازده و کارآفرین در سطح کشور مربوط به دوره اسفندماه (۱۳۹۰/۵/۱۲-۱۳۸٤)

ردیف	عنوان	واحد	شاخص
۱	سرانه اعتباری اشتغال درقراردادهای منعقده	(میلیون ریال)	۱۵۰/۲
۲	میانگین اشتغال پیش‌بینی شده درطرح‌های معرفی شده	(نفر)	۳/۴۱
۳	میانگین اشتغال پیش‌بینی شده در قراردادهای منعقد شده	(نفر)	۲/۸۵
۴	میانگین اشتغال ایجاد شده در طرح‌های به بهره‌برداری رسیده	(نفر)	۱/۵۲
۵	نسبت قراردادهای منعقد شده به طرح‌های تأییدشده توسط بانک	(درصد)	۸۷/۳
۶	نسبت طرح‌های به بهره برداری رسیده به طرح‌های تأییدشده توسط بانک	(درصد)	۶۱/۹
۷	نسبت طرح‌های به بهره‌برداری رسیده به قراردادهای منعقد شده توسط بانک	(درصد)	۷۰/۹
۸	نسبت اشتغال ایجاد شده به اشتغال پیش‌بینی شده در قرادادهای منعقده	(درصد)	۳۷/۸
۹	نسبت مبلغ پرداخت شده به مبلغ قراردادهای منعقد شده	(درصد)	۹۰

مأخذ: نتایج تحقیق.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

به طورکلی می‌توان گفت که طرح گسترش بنگاه‌های کوچک زودبازده و کارآفرین در ایجاد اشتغال تا حدودی موفق بوده، اما اشتغال ایجاد شده به میزانی که از آن انتظار رفته نبوده وصرفاً حدود ۵۰ درصد از اهداف اشتغالزایی پیش‌بینی شده در طرح محقق گشته است. طبق اسناد بالادستی درخصوص اشتغال (سند توسعه اشتغال استان‌ها) باید حدود ۲/۴۵ میلیون شغل با اجرای طرح مذکور ایجاد می‌شده که این طرح (با توجه به این‌که تأمین مالی آن از محل سیستم بانکی کشور صورت گرفته است) سهم ناچیزی داشته است.

مطالعه تجربه برخی کشورها در زمینه گسترش بنگاه‌های کوچک و زودبازده حاکی از آن است که دولت‌های موفق جهت راه‌اندازی و توسعه این‌گونه بنگاه‌ها، سیاست‌ها و اقداماتی را توأمان بکار گرفته‌اند که حمایت‌های مالی تنها یکی از آنها می‌باشد، لذا تأکید صرف بر تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و زودبازده نمی‌تواند منجر به موفقیت در اهداف خواسته شده بویژه اشتغالزایی شود و در این خصوص

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

شایسته است که دولت با استفاده از تجربیات کشورهای موفق در مراحل شکل‌گیری بنگاه‌های کوچک زودبازده راهکارهای ذیل را نیز مدنظر قرار دهد:

- اهتمام جدی در امر آموزش مدیران و نیروی کار
- همسو نمودن ایجاد توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط با دیگر سیاست‌های کلان کشور بویژه سیاست‌های پولی و ارزی
- ایجاد نهادهای مکمل در مراحل مختلف برای بنگاه‌های کوچک و متوسط از جمله ایجاد سازمان‌های مشاوره‌ای و بازاریابی
- خوشه‌سازی فعالیت‌های بنگاه‌های کوچک و متوسط و حمایت از ایجاد خوشه‌های صنعتی و تولیدی
- فراهم نمودن امکانات لازم جهت تأمین مالی بنگاه‌ها از طریق سایر مؤسسات مالی علاوه بر بانک‌ها
- ساده‌سازی روند جذب منابع مالی و اخذ تسهیلات
- نظارت دقیق بر فعالیت بنگاه‌های کوچک و متوسط
- ادامه حمایت‌های مالی به شرط بهبود فناوری و افزایش تولید در بنگاه‌ها
- توجه به گسترش و ایجاد صنایع مادر در مناطق محروم و توسعه نیافته کشور

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-02]